

¿O QUE É A CRÍTICA LITERARIA FEMINISTA? UNHA PERSPECTIVA NORTEAMERICANA

Segundo Elaine Showalter, poden distinguirse tres etapas no estudio da literatura e a muller: (1) a feminina, 1840-1880; (2) a feminista, 1880-1920; (3) a da muller, 1920-agora. A primeira representa para a crítica de hoxe a distorsión da experiencia da muller, a falta de conciencia dunha realidade que non é (era) parte do canon masculino, e demostra que a norma é de feito unha construción, non unha verdade. Indica tamén que o proceso creativo das mulleres non era, até anos máis recentes obxecto da atención que merecía. Para estes anos de meirande silencio, fai falta analizar a intertextualidade das obras escritas por mulleres, aprender a ver como elas reescribían, recreaban un espazo textual onde existían outras voces, case sempre agochadas para o público lector, condicionado para non as escoitar.

A Room of One's Own (1928) de Virginia Woolf, é cecais a obra precursora máis importante da xeira feminista. Mais será a finais dos anos 60, como parte do movemento da liberación da muller, cando xurda unha crítica literaria propiamente feminista. Por iso é fundamental estarmos claros no referente ao que significa o termo "feminismo". Unha definición sinxela e axeitada é esta de Pam Morris: "...it is a political perception based on two fundamental premises: (1) that gender difference is the foundation of a structural inequality between

women and men, by which women suffer systematic social injustice, and (2) that the inequality between the sexes is not the result of biological necessity but is produced by the cultural construction of gender differences". (p. 1) Por iso, o feminismo ten dúas metas: chegar a comprender os mecanismos que constrúen e perpetúan a desigualdade dos xéneros e logo reformalos. A literatura considérase unha desas prácticas sociais que constrúen e perpetúan ideas da nosa sociedade e quérese estudar as técnicas literarias que axudan a producir os significados e valores. De aí fanse preguntas como: ¿cal é a percepción da realidade? ¿de quen é esta percepción? ¿quen establece o canon? ¿por que hai tan poucas escritoras aclamadas? ¿como podemos usar a literatura para facer as transformacións sociais xa identificadas? ¿que diferencias existen entre a literatura de ambos os dous sexos?

O resultado deste achegamento, baseado no feminismo, á literatura non é doado de resumir, aínda que se poderán sinalar algúns puntos fundamentais como focos de estudio até agora. Abranguen a cuestión da identidade feminina, a formación dos canons e a política da avaliación estética. Máis particularmente, enfócase o hipotético feito de termos as mulleres unha maneira propia de ler e uns intereses especialmente nosos que realizamos no acto de lectura. Outro feito é o de recoñecer, de valorar, a importancia

das historias contadas polas mulleres igual cás dos homes. Por iso, pódese dicir que a crítica feminista propón que o xénero sexual constitúe unha categoría básica da análise das obras literarias e tenta artellar teorías sobre o papel que exerce esa mesma diferenza sexual nas actividades da lectura, escrita e interpretación. É a análise dunha representación e ideoloxía sexual universal na literatura dende a perspectiva da muller. Traballou primeiro como arqueoloxía e despois como teoría á procura dun lugar fóra das ideas androcentristas.

As persoas coñecedoras dos primeiros esforzos por lle dar valor á realidade das mulleres lembrarán ensaios cheos de rabia, xurdidos da experiencia persoal, paradoxalmente enfocados cara ás obras dos homes. Fíxose importante o papel da muller como lectora, polo que o compromiso co texto non se podía illar do compromiso político e colectivo, o que resultaba nunha crítica sinxela e con tendencia clara a polemizar. Non foi casualidade o de ser *Sexual Politics*, libro publicado por Kate Millett en 1970, guía de moitos libros e artigos posteriores. Nos comezos, por iso, facer crítica feminista era facer profesión de fe, significaba trasgredir moi conscentemente todos os canons e paradigmas do patriarcado, expor no posíbel un campo de visión sumamente misóxino, cheo de estereotipos, agresividade e

Kathleen March

TEMAS VARIOS

silencios. Afirmábase que a perspectiva masculina promocionara a certos escritores, temas e xéneros e encetábase a procura da tradición feminina. Estes primeiros pasos xa facían tremer as estruturas da xerarquía literaria, que pretendía facer o seu traballo de maneira obxectiva, distante, sen amosar as pegadas do eu nos comentarios sobre os textos. Pero xa se comezaba a comprobar que o canon, as obras clásicas, de feito concordaban intimamente coa ideoloxía dominante, e que esta era contraria á experiencia e necesidades das mulleres. Amáis queren as mulleres engadir máis nomes ao canon, tamén cuestionaban os mesmos criterios que até entón foran base para a aceptación tanto na academia como nas institucións.

Nunha segunda xeira dos estudos da muller e a literatura, o foco nas imaxes da muller nas obras feitas por homes tivo que se dirixir ás escritoras. As revisións e revaloracións positivas do talento dunha Jane Austen, dunha George Eliot e das irmás Brontë non serviron dabondo para "convencer" ao *establishment* literario. É por iso que a ollada comezara a abranguer obras de diferentes países, etnias, épocas. En Estados Unidos salientan os nomes de Patricia Spacks, Ellen Moers, Elaine Showalter, Sandra Gilbert e Susan Gubar, entre moitos outros. Foi o comezo dunha historia literaria de seu para as mulleres, á súa vez camiño da autodefinición. Nalgúns

casos da crítica feminista presentouse a idea da escritora como biolóxica, ademais de socioloxicamente, diferente do escritor. Algunhas análises tentan relacionar a experiencia coas formas literarias, por exemplo, na identificación de certos xéneros como propios da muller, o gótico, mitos e símbolos. No referente ao estilo menciónase o silencio e varias características da sintaxe, especialmente as que creaban (supostamente) unha estrutura máis circular e "conectada" en vez de lineal, Bloom, coa teoría do rexeitamento das influencias, entraba en conflito directo coas mulleres que procuraban a identidade, a tradición, as influencias que non querían agochar, senón afirmar como propias. Suxeríase que a forma de ser feminina era estar en relación co contexto, cos demais, e que a masculina era o individualismo. Gilbert e Gubar refírense ás imaxes que indican o desexo ou capacidade de contacto das escritoras: o encerramento, os dóbres, as doenzas, a paisaxe. Ao non poder estar no mundo, estar con outros, levábaas a imaxinar cárceres e a saúde crebada; o san era comunicarse coa natureza, o estaren libres para atopar unha expresión / unhas relacións adecuadas. Sob a dinámica masculina, segundo a crítica feminista, non podía haber outra cousa que prisión, silencio e enfermidade. Detrás das reixas, onde escapara a louca, a soñadora,

a salvaxe, acadaba a voz que procuraba, aínda que fose unha voz non comprendida polos lectores nin as demais personaxes das súas obras.

Aínda está en proceso de definición o concepto da creatividade feminina, se ben xa non se admiten o uso de metáforas como a "pluma fálica" de Harold Bloom, nin as referencias ao poeta como home que depende dos seus devanceiros ("forefathers": termo masculino) para elaborar unha obra orixinal. Diversos estudos analizan a existencia dunha estética feminina ou dunha escrita que só fan as mulleres. Tamén a radicalidade da crítica feminista chegou a cuestionar as bases conceptuais dos estudos literarios. ¿Qué tipo de escrita merece ser obxecto de estudo? ¿Que estruturas son "literarias"? ¿Que temas son importantes e para quen? ¿Que importancia ten a literatura na vida diaria? Algunhas análises tentan relacionar a experiencia coas formas literarias, por exemplo, na identificación de certos xéneros como propios da muller (o gótico, entre outros) e certos símbolos e mitos como representativos da interpretación social dela (a vampiresa, a medusa, o encerramento, os dóbres, as doenzas e paradoxes son algúns deles). No referente ao estilo menciónase sobor de todo o xeito de usaren as escritoras o silencio, os baleiros do discurso textual na superficie, para sinalar mediante a ausencia un subtexto moi intricado

TEMAS VARIOS

e coherente de inconformidade coas estruturas da sociedade.

Polo xeral, considérase que a crítica feminista anglo-americana procura recuperar as experiencias históricas das mulleres como lectoras e escritoras, enfoca temas ou emprega métodos baseándose máis no persoal. É en boa medida, sociocultural. A crítica francesa parte de tradicións sociais, políticas e intelectuais moi distintas e cecais máis sofisticadas do que as americanas. Nos escritos de Luce Irigaray, Julia Kristeva e Hélène Cixous, entre outras, procúrase analizar a definición, representación e represión do "feminino" nos sistemas lingüístico, metafísico, sicoanalítico e artístico. Interésase a miúdo polo fenómeno da "escrita feminina", produto dos ritmos e sensacións do corpo e que é portanto subversivo, agochado á ollada masculina.

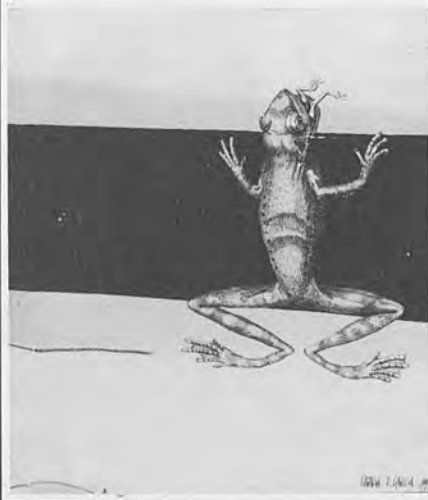
Hoxe en día é innegábel a natureza ecléctica da crítica literaria feminista. A traxectoria pasou do protexito pola subordinación e silenciamento, á posibilidade de seren as mulleres unha tradición á parte, á análise de como se constrúe o suxeito feminino, o seu xénero e sexualidade, no discurso literario. Xa se pode falar tamén dunha tradición compartida polas mulleres, aínda que sexa de desenvolvemento máis recente cá dos homes. O canon feminista tenta abrise aínda máis á diversidade de discursos producidos por mulleres que nos principios do movemento

da liberación a penas se tiñan en conta. É dicir, considérase preciso ter en conta a raza e a sexualidade, xunto coa clase, da escritora e as súas personaxes, para chegar a unha valoración axeitada. Están moito máis dispostas as especialistas dos 90 a ler e incluíren nos seus traballos e clases escritoras negras (de diversos países), asiáticas e indíxenas. E se o discurso e máis a experiencia se van abrindo cada vez máis, o recoñecemento de obras de autoría lesbiana vai medrando do mesmo xeito. Xa non é en absoluto tabú o falar e escribir sobre a negra Audré Lorde ou da chicana Gloria Anzaldúa, escritoras de grande interese pola relación que manteñen entre cultura minoritaria e sexualidade marxina.

Segue o labor de facer da crítica literaria feminista un campo amplo, esixente e diverso. Fanse algunhas das mesmas preguntas, por exemplo, ¿por que existe un silencio sobre tal autora? Ou, ¿quen é responsábel da imaxe que se ten dela e da súa obra? Ao mesmo tempo, tense acadado unha grande sofisticación co coñecemento do xeito en que a obra literaria configura as relacións de poder entre as personaxes. A literatura cobra maior importancia cando é vista como fenómeno social, como elemento na formación da maneira de ser e pensar da xente. O traballo de Judith Fettefley sobre a necesidade de sermos lectoras renuentes subliña a forza que aínda ten o discurso masculino e a

dificultade de elaborarmos un discurso da muller libre de convencións sociais que sustenten un papel secundario. Gilbert e Gubar aluden á vacilación da muller escritora respecto dos referentes sociais accesibeis cando describen "o efecto palimpsesto" do seu discurso, a necesidade (real ou non) de agochar conceptos, feitos e discursos nunha superficie "digna" dun público lector afeito ao canon. Lonxe de lle restar interese ao texto, diríamos nós, a variedade de niveis crea unha complexidade máis rica ca do posmodernismo de marras. Camuflar require saber manexar recursos de moitos tipos, confiar no público e non dubidar da propia capacidade creativa. Afortunadamente, as escritoras de hoxe teñen moitas máis posibilidades de seren comprendidas pola crítica cás de séculos hai, inclusive máis cá mesma Rosalía, até hai pouco.

A crítica feminista, entón, sabe que cáseque toda a historia literaria anterior é unha ficción, ou que ao menos é construída de datos que obedecen a uns puntos de vista nada neutrais. O facer crítica literaria non foi, nin ten que ser, neutral, din as literatas contemporáneas, e afirman o dereito de dirixir a mirada cara a novos campos tamén, novos textos, xéneros, nomes e estilos. Todo co propósito de examinarmos os modelos literarios cos que nos achegabamos á literatura anteriormente e que nos facían ver —ou non ver— o que tiña "de

valor". Autoridades consagradas como R. Scholes en certo modo din o mesmo, cando defenden a pluralidade de lecturas dunha obra, ou como R. Barthes, na súa discusión do pracer do texto.

¿Cal é o porvir da crítica feminista? ¿Cal é a meta dela? Difícil sería resumirmos o que fiquen por facer, por descubrir. Hai cuestións sen resolver, coma son a da relación entre o feminismo, que procura identificar o suxeito feminino e o posmodernismo, que vai cara á anulación do suxeito. Hai resistencia ao esencialismo, á idea de que muller non é igual a home e que a diferenza resulta nun mundo distinto para cada sexo. Hai tamén conciencia da distancia que existe entre a crítica anglosaxona e a francesa por unha banda, e o perigo do eclecticismo, por outra. Outro risco que empeza a mencionarse é o da asimilación da crítica feminista polas institucións. É a contradición de tentaren as que practican esta modalidade conseguir a aceptación, sen chegar a perder a forza nin a perspectiva que permita falar con precisión dos elementos que lle preocupan. Namentres e sen podermos predicir o futuro desta tensión, seguen a aparecer campos de especialización, libros e cursos universitarios en Europa e América sobre temas que antes nin se sospeitaban. Hai especialistas na literatura de mulleres do XIX, en escritoras do "mundo en desenvolvemento", das autoras hispanoamericanas ou

lusobrasileiras, das indíxenas, das negras. Tamén hai especialistas na escrita lesbiana, na das que viven nas zonas fronteirizas, nas de literaturas e linguas rexionais e nacionais. E un dos campos máis novos inclúe o desenvolvemento dun discurso e teoría dende a perspectiva, simultaneamente proxeitada, do (post) colonialismo e do postmodernismo. Deste xeito o feminismo literario xúnguese ao eido da crítica que procura iluminar os mecanismos de expresión da voz "subalterna" (termo posto de moda por G. C. Spivak). Son estes momentos un período de autorreflexión, autocrítica e reaxustes para a crítica feminista.

Con todo isto, e tendo en conta que o estudo feminista da escrita de mulleres pode ter ao menos catro orientacións —a biolóxica, a lingüística, a sicoanalítica ou a cultural— debe respetarse sempre o que ten de particular unha escritora. Deixamos como observación final o seguinte, en relación coa literatura galega: e sen esquecermos o exemplo dunha Rosalía longo tempo marxinada tocante certos temas e certos libros seus. A experiencia da muller galega non é a da inglesa, italiana nin americana. Non deben procurarse as mesmas características, as mesmas tendencias supostamente "feministas" doutros países. Nun contexto como o galego, o papel social da muller vén condicionado non só pola diferenza de xénero, senón tamén pola loita por

TEMAS VARIOS

conservaren unha lingua e, nalgúns casos, por faceren patria. Noutros casos unha escritora dá pasos que nalgúns países xa soan a vellos e que aquí aínda son audaces, escandalizan. Ou son de verdade grandes os pasos, pero non está preparado ou disposto a percibilos o público, cecais porque non os colle o "modelo" co que le. A pesares de haber en Galicia aínda moita resistencia á crítica feminista —resistencia ás veces propia de hai trinta anos—, pódese falar dunha apertura importante en anos recentes, apertura que vai posibilitar que tamén se fale, como falara E. Showalter referíndose ás escritoras inglesas, dunha "literature of treir own", unha literatura de seu. Non será para illar ou segregar ás escritoras, creando para elas un gueto, senón que creará un espacio libre no que investigar a súa natureza real, os seus desexos e limitacións. Só cando tiveren as obras feitas por mulleres un estatus en pé de igualdade coas dos homes, poderá comezar a haber unha crítica literaria desenvolvida en Galicia, porque a ollada da muller, como escritora, lectora ou crítica, significa completar o mundo, enriquecelo, e sobor de todo, cuestionalo. Porque é un mundo que, cremos nós, ha de ser cuestionado. ▲

BIBLIOGRAFÍA

- ABEL, ELIZABETH, ed. *Writing and Sexual Difference*. Chicago Press, 1982.
- ANZALDÚA, GLORIA. *Making Face, Making Soul: Creative and Critical Perspectives by Women of Color*. San Francisco: Aunt Lute Foundation Book, 1990.
- ANZALDÚA, GLORIA e CHERRIE MORAGA, eds. *This Bridge Called My Back: Writing by Radical Women of Color*. New York: Kitchen Table Women of Color Press, 1981.
- FETTERLEY, JUDITH. *The Resisting Reader. A feminist approach to American fiction*. Bloomington: Indiana University Press, 1978.
- GILBERT, SANDRA e SUSAN GUBAR. *The Madwoman in the Attic. The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. New Haven: Yale University Press, 1979.
- . *No Man's Land*, vols. I e II. New Haven: Yale University Press, 1988.
- GREEN, GAYLE e COPPELIA KAHN, eds. *Making a Difference: Feminist Literary Criticism*. London: Methuen, 1988.
- . *Changing Subjects: The Making of Feminist Literary Criticism*. London e New York: Routledge, 1993.
- HOOKS, BELL. *Yearning Race Gender and Cultural Politics*. Boston: South End Press, 1990.
- HUMM, MAGGIE. *Feminist Criticism: Women as Contemporary Critics*. Brighton. Harvester, 1986.
- MOERS, ELLEN. *Literary Women (1976)*. New York: Women's Press, 1986.
- MORRIS, PAM. *Literature and Feminism*. Oxford: Blackwell Publishers, 1993.
- NICHOLSON, LINDA J., ed. *Feminism/Postmodernism*. New York: Routledge, 1990.
- SELLERS, SUSAN. *Feminist Criticism. Theory and Practice*. Toronto e Buffalo. University of Toronto Press, 1991.
- SHOWALTER, ELAINE. *Speaking of Gender: Essays on Women, literature and theory*. London, Routledge, 1989.
- SPACKS, PATRICIA. *The Female Imagination: A Literary and Psychological Investigation of Women's Writing*. New York: Allen & Unwin, 1976.
- SPIVAK, GAYATRI CHAKRAVORTY. *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*. London: Routledge, 1987.
- . *The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues*. London: Routledge, 1990.
- TODD, JANET. *Feminist Literary History*. New York: Routledge, 1988.